תאנים בשבת, אין התאנה אומרת לו כלום, אבל לעתיד לבוא התאנה צווחת ואומרת: "שבת היום". צויחה זו של התאנה יכולה להיות בעיקר בשבת, הטבועה בטבע העולם, אך יום הכיפורים שתלוי בקידוש ב"ד אין קדושתו טבועה בטבע העולם כמו שבת.) ותוספות מפורש בכמה מקומות בש"ס שהקשו על הגמ' בר"ה כ"א שבבבל לא ידעו על קידוש החודש וטעו בחשבון ואכלו ביום הכיפורים שחל לפי החשבון האמיתי, הרי אין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים, ותרצו שאכילה ביום הכיפורים אינה איסור חפצא, אלא איסור גברא, שהאכילה מותרת בעצם אלא שאוכל בשעה האסורה (עיין חולין ה' ב' תוד"ה צדיקים, וכן בגיטין ז' ב' ד"ה השתא, ובשבת י"ב ב' ד"ה רבי נתן ועוד).

ולכן נלענ"ד שגם אם נאמר שאש שדלקה מאליה בשבת אין להבדיל עליה במוצ"ש, אש שדלקה מאליה ביום הכיפורים מותר להבדיל עליה במוצאי יום הכיפורים, והיא נחשבת לנר ששבת.

מסקנה

אמנם הגרשז"א, גדול הפוסקים בדורנו, אוסר לברך על נורה חשמלית שהיתה דלוקה במשך כל יום הכיפורים כי האש מתחדשת בכל רגע ורגע, וגם במוצאי שבת יש לאוסרה משום שנעשתה בה מלאכת עבירה בשבת, אך בשעת הדחק כשנר יום הכיפורים כבה, ואין לו נר אחר וגם לא בסביבתו הקרובה (כי אז מותר גם להדליק ממנו), נראה לענ"ד שיכול לסמוך על מה שכתבנו ולהבדיל בברכה על נורה חשמלית שדלקה כל יום הכיפורים, או שהודלקה ע"י שעון ביום הכיפורים עצמו. וזאת בתנאי שהמדובר בנורת ליבון ולא בנורה פלורוסנטית (כי נורה כזו אינה אש כלל).

סימן פה

פרגולות כסוכות

ראשי פרקים

הקדמה
א. פסול קני הגג לסכך
ב. צילתה מרובה מחמתה בצל הפרגולה
ג. לבוד בין קרשי הפרגולה
ד. מעמיד המקבל טומאה
מסקנה

הקדמה

במס' סוכה (ט' ב') ברש"י (ד"ה מאי למימר) כתב בין היתר:

"שמע מינה מהכא שמסככין על קני הגג שקורין לט"ש (באידיש: לאטעס) אע"פ שסמוכות זו לזו בפחות מג' כיון שחזמתן מרובה מצילתן".

ולמדנו מדבריו שלושה כללים:

א. שקני הגג - הלאטעס - פסולים לסכך.

ב. שאם חמתן מרובה מצילתן אינן פוסלים את הסכך הכשר שתחתיהם.

ג. שאין לבוד לחומרא.

וכללים אלו טעונים בירור.

א. פסול קני הגג לסכך

קני הגג פסולים לסכך ומשמע אע"פ שאין בהם ד' טפחים. ואכן יש ראשונים שפירשו כן את המשנה בדף ט"ו א' 'תקרה שאין עליה מעזיבה' שהכוונה היא לתקרה הבנויה מנסרים שאין בהם ד' טפחים (ערמב"ן וריטב"א). וצריך לומר שאע"פ שגזירת תקרה היא רק בנסרים שיש בהם ד', בתקרה ממש שנעשתה לשם תקרה - שם תקרה עליה גם אם הנסרים פחות מד'. אך

רש"י שם כתב בד"ה תקרה: "סתם תקרה בנסרים שיש בהם ארבעה". וקשה הרי הוא עצמו פירש בדף ט' ב' שקני הגג פסולים אע"פ שאין בהם ד' טפחים? (ואין לומר שקני הגג יש בהם ד' טפחים, שא"כ מדוע כשיש פחות מג' טפחים ביניהם הם כשרים, הרי צילתן מרובה מחמתן?) ואפשר לומר בדעת רש"י בדף ט"ו שהחידוש הוא שאם הוא מפקפק או נוטל אחת מביניהם הסוכה כשרה אע"פ שיש בנסרים ד' טפחים, כיון שעושה מעשה המוכיח שהתקרה פסולה. אך ללא פקפוק או נטילה גם בנסרים פחות מד' הסוכה פסולה משום שנסרים אלו משמשים כתקרה גמורה.

ויש לעיין מה עושה את הנסרים לתקרה, ייעודם לכך, או קביעתם בצורה קבועה (בדרך כלל ע"י מסמרים) או שניהם יחד?

והנה הרשב"א בתשובותיו (ח"א סי' רי"ג) נשאל בדבר נסרים המחוברים במסמרים, שהיה מי שאסרם, משום שכל הנסרים מתחברים ע"י המסמרים לנסר אחד רחב ד' ויש בו גזירת תקרה. אך היו שחלקו עליו, וכתב הרשב"א: "הנח להם לישראל, אם אינם נביאים בני נביאים הם". כלומר, לדעת הרשב"א חיבור במסמרים לבד אינו פוסלם לסכך, אלא יעודם לתקרה.

ומדברי הפוסקים בתקרה שאין עליה מעזיבה משמע שתקרה היא הקבועה במסמרים, וזו לשון הרמב"ם (פ"ה מהל' סוכה הל' ח') "לפיכך אם פקפק הנסרים והניד המסמרים". וכן כתב הרא"ש (פ"א סי' כ"ט): "מפקפק את כולו שמסיר את המסמרים שהיו קבועים בהן". ועיי"ש בקרבן נתנאל (אות א') שבהסרת המסמרים סגי אע"פ שאינו מנענע. כלומר שהחיבור במסמרים הוא שעשה את הנסרים לתקרה. והסרת המסמרים היא המבטלת מהם שם תקרה. מיהו לדעת רש"י הנענוע הוא העיקר ולא הסרת המסמרים. ולדעתו אפ"ל שגם ללא מסמרים חל על הנסרים שם תקרה. ועיי"ש בקרבן נתנאל (אות ת') שהביא משו"ת הרלב"ח בשם ר' אברהם הצרפתי שאם לא היתה עליה מעזיבה הפסול הוא רק במחשבה ולכן מהני פקפוק, משא"כ כשהיתה עליה מעזיבה לא יועיל פקפוק, כיון שעשה בה מעשה. והעיר עליו הקרבן נתנאל, הרי גם בלא מעזיבה נעשה בה מעשה ע"י המסמרים? וצ"ל שהר"א הצרפתי סובר שגם ללא מסמרים התקרה פסולה בגלל יעודה. שמכיון שהועידה לשם תקרה נפסלה לסוכה.

מיהו י"ל שרק בתקרה שחשב עליה לעשותה תקרה גמורה עם מעזיבה, אלא שעדיין לא טח עליה את המעזיבה, כיון שחשב עליה לשם תקרה גמורה, חל עליה שם תקרה. אך אם התכוון לעשות תקרה ללא מעזיבה לא חל עליה שם תקרה כלל. כי תקרה ללא מעזיבה אינה אטומה ואינה מונעת חדירת גשם ושמש ולכן אין שם תקרה עליה. וזוהי גם דעת הרשב"א שחיבור במסמרים לבד אינו הופך את הנסרים לתקרה, אלא א"כ הועידו אותם לתקרה גמורה.

ויתכן שהקרבן נתנאל שפסל נסרים בגלל חיבורם במסמרים פוסלם רק כשיש שני תנאים: א. מסמרים. ב. יעוד לתקרה גמורה. אך יתכן גם לומר שסובר שהמסמרים לבד הם הפוסלים וכדעתו של האוסר, המובא בתשובת הרשב"א.

ונפקא מינה לענייננו. פרגולות שאינן מיועדות לתקרה גמורה, שהרי גשם חודר דרכן, אלא רק לסיכוך חלקי, אך הן קבועות כל השנה. לדעת האוסר בתשובת הרשב"א קורות קבועות גם פרגולות יהיו פסולות לסכך, ולדעת הרשב"א - המתיר יש לו על מי לסמוך.

ועיין מג"א (סי' תרכ"ו ס"ק ו') וז"ל:

"אבל אם היתה מקודם בנויה בלא גג ולא עשה בה עכשיו מעשה אז אותן העצים או הקורות יש להם דין סכך פסול".

מבואר בדבריו שקביעותם של עצים לשם תקרה, גם לפני שהונח עליהם הגג, פוסלתם. וצ"ע בכוונתו, האם המחשבה לבד פוסלתם וכמו שכתב ר' אברהם הצרפתי בשו"ת מהרלב"ח, או שקביעותם במסמרים היא

שפוסלתם. עכ"פ מצינו שקורות לבד ללא תקרה, אם הן קבועות, הן בודאי פסולות. ולפי"ז ה"ה פרגולות שלנו.

ויש לחלק, שם הכוונה להניח עליהן גג. ולשם גג נעשו ולכן פסולות. משא"כ פרגולות. וכן מבואר בדברי הר"א הצרפתי בשו"ת מהרלב"ח שמחשבה לשם מעזיבה פוסלת. וא"כ פרגולות שלנו שאינן מיועדות להנחת גג עליהן לא נפסלו לדעתו. וייתכן שגם המג"א התכוין לכך.

נמצא איפוא שחזרנו למחלוקת הרשב"א והרב שאסר, ולדעת הרשב"א יש למתיר נסרים קבועים במסמרים על מי לסמוך, ולדעת הרב האוסר הדבר אסור.

ב. צילתה מרובה מחמתה בצל הפרגולה

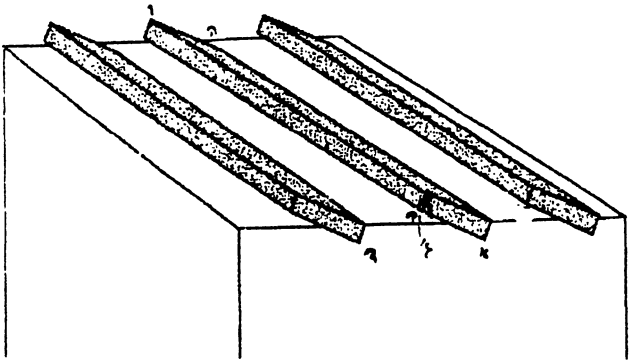
אף אם ננית, שהפרגולות פסולות לסכך, הדבר תלוי כיצד מונחות הקורות. שאם הריוח בין קורה לקורה הוא יותר מרוחב הקורה, נמצא שצילתה של הסוכה הזאת אינו מרובה מחמתה ואם יניחו עליה סכך כשר צפוף שצילתו מרובה מחמתו, גם לאחר ניכוי הקורות הפסולות, הסוכה תהיה כשרה.

ועיין ב"ח (סי' תרכ"ו) שחילק בין סכך כשר המעורב בלאטע"ס לבין סכך כשר מתחת ללאטע"ס שהסכך מעורב. שאם הסכך הכשר הוא רוב, אע"פ שאלמלא הלאטע"ס אין צילתו מרובה מחמתו, ורק בצירוף הלאטע"ס צילתו מרובה מחמתו, הסוכה כשרה. אך אם סיכך סכך כשר מתחת ללאטע"ס, הלאטע"ס פוסלים את הסכך הכשר שמתחתיהם, ורק אם הסכך הכשר צילתו מרובה מחמתו. בלי הצל של הלאטע"ס הסוכה כשרה.

אך לפי הנוהג, שמניחים את הסכך הכשר על הפרגולות, הסכך יהיה כשר גם אם אין בו לבדו צילו מרובה מחמתו, ובודאי אם הסכך הכשר צילו מרובה מחמתו, גם בלי הפרגולות, הרי הוא כשר.

ויש להעיר שבחישוב הצל והחמה יש לחשב את רוחב הקורה ולא את צילתה, וכן את המרחק שבין קורה לקורה ולא שבין צל לצל. רצוני לומר שאם הכלונסאות מונחות באלכסון, כדי למנוע חדירה של קרני השמש, יש לחשב את הכלונסאות כאילו היו מונחות במישור אופקי וכמבואר בציור.

מבט צד של קרשי הפרגולה

יש להטיל אנך מנקודה ב' לנקודה ג' ולמדוד את המרחק מנקודה א' לנקודה ג'. מרחק זה צריך להיות קצר יותר מהמרחק שבין נקודה ג' לנקודה ד'. אין למדוד את רוחב הכלונס (המרחק בין נקודה ה' לנקודה ו').

ואע"פ שבפועל הצל מרובה מהחמה, אין אנו מסתכלים על הצל **בפועל** אלא על רוחב הסכך המטיל את הצל. תדע לך שסוכה הבנויה בעשתרות קרניים, שאין שם שמש כלל פסולה ללא סכך כהלכה (סוכה ב' א'). ומאידך, סוכה המדובללת כשרה, אע"פ שבפועל קרני השמש חודרות לתוכה, כי אנו דנים את הסכך עפ"י ההלכה של חבוט רמי (עיי"ש כ"ב א').

(ולכן לענ"ד סוכה שפרשו עליה יריעות פלסטיק פסולה אע"פ שהפלסטיק שקוף וחמתו מרובה מצילתו, כי סו"ס יש כאן סכך פסול

והסוכה פסולה. ועיין מקראי קודש להגרצ"פ סוכה סי' כ"ב וצ"ע. ועיין פמ"ג סי' תרכ"ט במשבצ"ז ס"ק ג'.)

ג. לבוד בין קרשי הפרגולה

לדעת רש"י אין לבוד לחומרא. הב"ח בסי' תרכ"ו סובר שיש לבוד לחומרא, אך דבריו מנוגדים לדעת רש"י. וכבר הקשה עליו המג"א (סי' תרכ"ו ס"ק ו'). והגרעק"א כתב שם שלא אומרים לבוד לחומרא לסתום אלא לצרף. כלומר, איננו אומרים שהאויר שבין הכלונסאות נחשב כסתום ועי"כ נאמר שהסכך פסול, גם אם חמתו מרובה מצילתו, אלא אנו רואים את הסכך הפסול כאילו מצטרף זה לזה ותו לא.

ובדעת רש"י שכתב שלא אמרינן לבוד בכלונסאות הגג י"ל שסובר כאחת מהאפשרויות:

א. מכיון שיש סכך כשר בין הכלונסאות אין כאן לבוד וכמש"כ המג"א.

ב. לא אמרינן לבוד לסתום אלא לצרף, וכמו שכתב הגרעק"א.

ג. לא אמרינן לבוד אלא בסכך פסול בעצם, אלא שכל אחד מהם רחב ב' טפחים וע"י לבוד מצטרפים שני הסככים הפסולים לסכך פסול של ד' טפחים. אך הכלונסאות הללו אינן פסולים בעצם, שהרי כל אחד מהם עשוי עץ ואינו רחב ד' טפחים, ורק בגלל שהוא משמש כחלק מהגג עם הרעפים הוא נפסל לסכך. אין אומרים לבוד לחומרא בסכך כזה.

עכ"פ בפרגולות שלנו אין אחד מהתנאים הנ"ל:

א. יש סכך כשר בין הכלונסאות.

ב. גם אם נצרף את הכלונסאות נשאר שיעור של סוכה כשרה.

ג. הכלונסאות אינם פסולים בעצם, אם הם פסולים בכלל.

ד. מעמיד המקבל טומאה

ועדיין צ"ע, האם החיבור של הכלונסאות ע"י המסמרים פוסלם משום דבר המעמיד?

בשו"ע (סי' תרכ"ט ס"ח) נפסק:

"לחבר כלונסאות הסוכה במסמרות של ברזל או לקושרם בבלאות שהם מקבלים טומאה אין קפידא".

והקשו עליו המג"א והט"ז שהלכה זו היא דעת תרוה"ד שאינו פוסל דבר המעמיד, ואילו המחבר עצמו בס"ז הסתפק אם דבר המעמיד פוסל או לא?

והמג"א תרץ שני תירוצים: א. שהמחבר באמת מכשיר דבר המעמיד ומה שהסתפק בס"ז בסולם הוא משום שהסתפק אם הסולם עצמו פסול או לא.

ב. יש לחלק בין מעמיד למעמיד דמעמיד. ולכן רק את הכלונסאות המחזיקות את הסכך מותר לחבר במסמרים אך לא את הסכך עצמו.

והט"ז תירץ שבסולם יש לחוש מפני הרואים משא"כ במסמרים ובלאות שאין לחוש לכך.

וא"כ בנ"ד לתירוץ ראשון של המג"א שאין לאסור דבר המעמיד, גם כאן אין לפסול את הכלונסאות בגלל המסמרים. וכן לתירוץ הט"ז כיון שהמסמרים אינם ניכרים אין גזירת הרואים. אך לתירוץ הב' של המג"א פה המסמרים הם מעמידים את הסכך עצמו. כי הכלונסאות צפופים ומשמשים כסכך ואף אם יוסיף עליהן סכך כוונה וכהנה לא יתבטל מהם שם סכך. (מה גם שלדעת החזו"א אין לחלק בין מעמיד למעמיד דמעמיד עי' חזו"א או"ח סי' קמ"ג ב').

מיהו י"ל שהמסמרים נועדו רק כדי לקבע את הכלונסאות שלא ימושו ממקומם ברוח שאינה מצויה, אך ברוח מצויה אינם זזים ממקומן וא"כ המסמרים אינם מעמידים את הסכך אלא רק מונעים את הסרתו ברוח שאינה מצויה. (ועי' חזו"א שם שהכשיר מקרה זה.)

ועיין בטור (סי' תרכ"ט) שכתב בשם הסמ"ק

שנהגו שלא לסכך בנסרים אפילו פחותים מד' טפחים דילמא אתי לסכוכי בהם בקביעות, בענין שאין הגשמים יכולים לירד בה. וכן פסק השו"ע (שם ס"ח). ולפי"ז היה מקום לגזור גם על פרגולות שלנו. מיהו נראה שכיום אין חשש שמא אדם יעשה פרגולה עמידה בפני גשם. שכן לא נהוג כיום לסכך בעצים בלבד אלא בתוספת של אזבסט, פלסטיק, פח וכדו'. וילה"ר מהנוהג לסכך בפלפונים. וכידוע בדור הקודם נהגו להשתמש בפלפונים כתקרה לבתים, אלא שהיו טחים עליהם טיח, ובכ"ז התירום לסכך. וצריך לומר שלא גזרו על הפלפונים בלבד, ללא טיח. ה"ה פרגולות, שאין עושים מהם תקרה אלא בתוספת גג, לכן י"ל שלא גזרו על פרגולות מעץ בלבד.

מיהו כל זה בדיעבד, ולכתחילה יש לבנות את הפרגולות בדרך כשרה, דהיינו שחמתן תהיה מרובה מצילתן.

מיהו בשעת דחק, אם לאדם כבר יש פרגולה שלא בנוה כהלכה, ואין לו מקום אחר לבנות בו סוכה, יש מקום לסמוך על הסברה שהפרגולה אינה פסולה לסכך, ויתכן שלא גזרו בה גזירת תקרה, משום שיש לחלק בינה לבין הכלונסאות המחזיקים את הרעפים, שגזרו עליהם גזירת תקרה, שכן הכלונסאות ההם הינם חלק מתקרה גמורה. משא"כ הפרגולות אינן תקרה, שהרי הגשם חודר דרכן, ויתכן שלא גזרו עליהן גזירת תקרה. והרשב"א כתב במפורש על כגון דא 'הנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם'. ואין הכרח לומר שרש"י וראשונים אחרים חולקים עליו. ומכיון שכל גזירת תקרה היא רק מדרבנן, כדאי הוא הרשב"א לסמוך עליו בשעת צורך. ומפורש יותר כתב ר"ת (הובא באו"ז לסוכה ח' ב') שנסרים שאין בהם ד' טפחים ומחוזקים במסמרים אם גשמים יכולים לעבור דרכם הם כשרים לסכך.

מסקנה

למעשה נראה איפוא להורות שלכתחילה יש לבנות פרגולות שחמתן מרובה מצילתן (וכדי להרבות צל אפשר להעמיד כלונסאות רחבים באלכסון כמו שציירנו). אך פרגולה הקיימת ועומדת ואין מקום אחר לעשות סוכה מותר להשתמש בה לשם סוכה.

סימן פו

סכך מחריות של וושינגטוניה

שאלה

חריות של דקל וושינגטוניה האם מותרות לסיכוך? (וושינגטוניה היא דקל שכפיו פרושות בעיגול כמין כף יד גדולה ורוחבה כחצי מטר.)

תשובה

הבעיה בכפות פרושות מדקלים אלו שרוחבם יותר מד' טפחים, וכידוע נסרים שרוחבם יותר מד' טפחים פסולים לסכך.

אולם לענ"ד נראה, דלא גזרו אלא **בנסרים**, דהיינו בגזעים או ענפים משום גזרת תקרה, אך לא **בעלים** אפילו רוחבם יותר מד' טפחים, משום שאין בהם חשש תקרה, שהרי אין דרך לסכך תקרות דרך קבע מכפות של דקלים וושינגטוניים. ומכיון שאיסור נסרים אינו אלא מדרבנן משום גזרת תקרה, נלענ"ד להתיר סיכוך בדקלי וושינגטוניה הנ"ל. ועיין רש"י י"ד ע"א ד"ה מחלוקת **שרוב** תקרות הבית עשויות מהן. ועריטב"א ובביאור הלכה למס' סוכה עם הלכה ברורה. ואע"פ שבימינו אין רוב התקרות עשויות מנסרים, צורה זו של נסרים עדיין לא